

ಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸಾಂಖ್ಯಕಾರಿಕೆಯು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

**ಪುರುಷಸ್ಯ ದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಕೈವಲ್ಯಾರ್ಥಂ ತಥಾ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ |
ಸಂಗ್ರಂಧವದುಭಯೋರಪಿ ಸಂಬಂಧಸ್ತತ್ವತಃ ಸರ್ಗಃ ||**

“ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಪುರುಷನು ಭೋಗಿಸಬೇಕು. ಪುರುಷನಿಗೆ ಕೈವಲ್ಯವು ಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಕುಂಟ ಮತ್ತು ಕುರುಡರಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷರಿಬ್ಬರ ಸಂಬಂಧವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.”

ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಪುರುಷನ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಎನ್ನುವುದೇನೋ ಸರಿಯೇ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ನಿವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:

**ರಂಗಸ್ಯ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ನಿವರ್ತತೇ ನರ್ತಕೀ ಯಥಾ ನೃತ್ಯಾತ್ |
ಪುರುಷಸ್ಯ ತಥಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರಕಾಶ್ಯ ವಿನಿವರ್ತತೇ ಪ್ರಕೃತಿಃ ||**

“ಪ್ರಯೋಜನರೂಪವಾದ ನಾಟ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ನರ್ತಕಿಯು ನಿವೃತ್ತಳಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಅಂತೆಯೇ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ನಿವೃತ್ತವಾಗುವುದು.”

ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷರ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಜಡವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಭಾವತಃ ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯನಾದ ಪುರುಷನಿಂದಲೂ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷರ ಸಂಯೋಗದಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಭೋಗ್ಯವಸ್ತು. ಭೋಗ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃವು ಬೇಕು. ಭೋಕ್ತೃವು ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಭೋಗ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷರ ಸಂಯೋಗವಾಗುವುದು ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷರ ವಿವೇಕಕ್ಕಾಗಿ. ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷ ವಿವೇಕವನ್ನು ‘ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷ ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿ’ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಭೋಗವು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಕೃತಿಯು ನಿವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಕೈವಲ್ಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಪುರುಷನು ಸ್ವರೂಪತಃ ಸಂಗರಹಿತನು. ಅವನು ಸದಾ ಮುಕ್ತನೇ ಸರಿ. ಆದರೆ ಅವಿವೇಕದಿಂದಾಗಿ, ಪ್ರಕೃತಿಯೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಧವಾದ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ದುಃಖವು (ಆಧಿಭೌತಿಕ, ಆಧಿದೈವಿಕ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ) ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರುಷನ ದುಃಖಭೋಗವೆಂದರೆ ಇದೇ. ಆದುದರಿಂದ ಅವಿವೇಕವೇ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣ. ವಿವೇಕವೇ ಕೈವಲ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣ. ಇದನ್ನೇ ಸಾಂಖ್ಯ ಕಾರಿಕೆಯು ಹೀಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ:

**ಇತ್ಯೇಷ ಪ್ರಕೃತಿಕ್ಕತೋ ಮಹದಾದಿ ವಿಶೇಷಭೂತಸರ್ಯಂತಃ |
ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷ ವಿಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ**

ಸ್ವಾರ್ಥ ಇವ ಪರಾರ್ಥ ಆರಂಭಃ ||

ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ: ಆರಂಭವೆಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಹತ್ವತ್ವ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಭೂಮಿಯವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದಲೇ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮರೂಪವಾಗಿಯೇ ಆಗಿರುವಂಥವು. ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಚೈತನ್ಯರೂಪನಾದ ಅವನಿಗೆ ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದೆಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ಸೃಷ್ಟಿ ಸದಾ ಆಗುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸ್ವಾರ್ಥವೆಂದರೆ ಪುರುಷನ ಕೈವಲ್ಯರೂಪವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಆಗಿದೆ. ಪ್ರಯೋಜನವೊಂದೇ ಸಾಧಿತವಾಗಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಪರಾರ್ಥದಲ್ಲೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

(ಪ್ರಕೃತಿಯು ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಪುರುಷನ ಕೈವಲ್ಯದ ಮೂಲಕ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯು ತಾನು ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳ್ಳುವುದು ಸ್ವಾರ್ಥ. ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪುರುಷನ ಕೈವಲ್ಯವೂ ಆಗುವುದು ಪರಾರ್ಥ. ಇವೆರಡರಲ್ಲೂ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಏಕರೂಪದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ -ಸಂ.)

ದೇವರ ದರ್ಶನ

ರಾಮಾನುಜರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರು ಕೇವಲ ಒಂದು ಭಾವನೆಯಲ್ಲ. ಅದು ರೂಪ ತಳೆದ ಸಾಕಾರ ಮೂರ್ತಿ. ಒಂದು ದಿನ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗ ನಡೆಯಿತು. ದೇವಾಲಯದ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಹುಡುಗರು, ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀರಂಗ ದೇವಾಲಯದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆದರು. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ರೀತಿಯನ್ನೂ, ಪೂಜೆಯನ್ನೂ ಅನುಕರಣೆ ಮಾಡಿದರು. ಮಣ್ಣಿನ ಉಂಡೆ ಕಟ್ಟಿದರು. ಅದನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡಿದರು. ಆ ವೇಳೆಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ, “ಸ್ವಾಮಿ, ದೇವರಿಗೆ ಪೂಜೆ ನಡೆದಿದೆ. ದೇವರ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಹೋಗುತ್ತಿರುವರಲ್ಲ” ಎಂದರು. ರಾಮಾನುಜರು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ, ಅವರು ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಉಂಡೆ ಮಣ್ಣನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಹುಡುಗರಿಗೆ ವಂದಿಸಿ, ಮುನ್ನಡೆದರು. ಆ ಬಾಲಕರು ದಿಜೂಡರಾದರು.

ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಕೆಲವು ಹುಡುಗರು ರಾಮಾನುಜರು ಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ ತಾವೇ ಕಾಲ ಹೆಬ್ಬರಳಿನಿಂದ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಗೆರೆ ಎಳೆದು ಬರೆದಿದ್ದ ಒಂದು ಮನುಷ್ಯಾಕೃತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ, “ನೋಡಿ ಸ್ವಾಮಿ! ಇದು ನಿಮ್ಮ ದೇವರು. ದೇವರು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವನಾದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇರಲೇಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಇವನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ” ಎಂದರು. ಆ ಹುಡುಗರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಆನಂದವೇ ಆಯಿತು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೆಳಗಿಟ್ಟು, ಆ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ದೇವರ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಹುಡುಗರಿಗೂ ವಂದಿಸಿ ಮುಂದೆ ನಡೆದರು. (ಆಧಾರ : **ಆಚಾರ್ಯತ್ರಯರು**, ಸಿ. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನ್)

ಪಾತಂಜಲ ಯೋಗದರ್ಶನ

ಯೋಗಾಚಾರ್ಯ ಕೆ. ಕೇಶವಮೂರ್ತಿ

ಯೋಗದರ್ಶನವು ಅನುಷ್ಠಾನಶಾಸ್ತ್ರ. ಮನಸ್ಸಿನ ನಿರೋಧದ ಮೂಲಕ ಕೈವಲ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಇದರ ಉದ್ದೇಶ. ಯೋಗದರ್ಶನದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶಗಳ ಸಮಗ್ರ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಲೇಖಕರು ಮೈಸೂರಿನ ಪಾತಂಜಲ ಯೋಗಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರದ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಹೊಂದಿರುವ ಇವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಭಾಷಣಕಾರರು ಕೂಡ.

ಯೋಗೇನ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಪದೇನ ವಾಚಾಂ
ಮಲಂ ಶರೀರಸ್ಯ ತು ವೈದ್ಯಕೇನ |
ಯೋಽಪಾಕರೋತ್ತಂ ಪ್ರವರಂ ಮುನೀನಾಂ
ಪತಂಜಲಿಂ ಪ್ರಾಂಜಲಿರಾನತೋಽಸ್ಮಿ ||

“ಯೋಗದಿಂದ ಚಿತ್ತದ ಮಲವನ್ನೂ, ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ವಾಕ್ಯದ ಮಲವನ್ನೂ, ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಶರೀರದ ಮಲವನ್ನೂ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿದ, ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪತಂಜಲಿಯನ್ನು ನಮಸ್ಕಾರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶರಣುಹೊಂದುತ್ತೇನೆ.”

ಭಾರತೀಯ ಷಡ್‌ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗವೂ ಒಂದು. ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ‘ಸೂತ್ರ’ಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ದರ್ಶನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನಿತ್ತವರು ಮಹರ್ಷಿ ಪತಂಜಲಿಗಳು. ಇವರು ರಚಿಸಿದ ಯೋಗಸೂತ್ರಗಳು ‘ಪಾತಂಜಲ ಯೋಗದರ್ಶನ’ ಅಥವಾ ‘ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ’ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಯೋಗದರ್ಶನವು ಬೌದ್ಧಮತದಂತೆ ಸನಾತನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೊರೆದ ಅವೈದಿಕ ವಾದವೂ ಅಲ್ಲ, ಇಲ್ಲವೇ ತರ್ಕಪ್ರಧಾನವಾದ ವೇದಾಂತವೂ ಅಲ್ಲ, ವೇದಾಂತವಿರೋಧಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೆಂದು ಕೆಲವು ‘ಶಂಕರವಿಜಯ’ಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಪಾತಂಜಲ ಯೋಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿರುವ ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗವು ಯಾವುದೇ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನಗೂ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕ. ಯೋಗಮಾರ್ಗದಿಂದ ಐಹಿಕ ಮತ್ತು ಆಮುಷ್ಮಿಕ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಅಭ್ಯಾಸ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಈ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಅದ್ಭುತ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೂ, ಅಲೌಕಿಕ ಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನೂ, ಕಡೆಗೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೂ

ಸಾಧಿಸಿದ ಮಹಾನುಭಾವರು ಹಲವರಿದ್ದಾರೆ. ಯೋಗಪ್ರಸ್ಥಾನವು ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. **ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋ ಯೋಗಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ನಾನ್ಯಃ ಪುರಾತನಃ**. ಎಂಬ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರ ಉಕ್ತಿಯಂತೆ ಯೋಗದ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ. ಇವನ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಯೋಗವನ್ನು ಪತಂಜಲಿಗಳು ಅಜರಾಮರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು ಎಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೇನಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರಕಾರರು - ಭಾಷ್ಯಕಾರರು

ಇಂತಹ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ದರ್ಶನವನ್ನು ನಮಗಿತ್ತ ಈ ಪತಂಜಲಿ ಯಾರು, ಯಾವ ಕಾಲದವರು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇತಿಹಾಸವು ಮೂವರು ಪತಂಜಲಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದೆ. ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದ ಮಹಾವೈಯಾಕರಣ ಪತಂಜಲಿ ಒಬ್ಬ, ಆಯರ್ವೇದ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಪತಂಜಲಿ ಒಬ್ಬ, ಇನ್ನು, ಯೋಗಸೂತ್ರ ಕರ್ತೃ ಪತಂಜಲಿ ಒಬ್ಬ. ಈ ಮೂವರಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾಷ್ಯಕಾರ ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಕಾರ ಪತಂಜಲಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಭೋಜದೇವನು ತನ್ನ ಯೋಗಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾಮನೆಂಬುವವನು ‘ವಾಸವದತ್ತಾ’ ನಾಟಕದ ಮೇಲೆ ತಾನು ರಚಿಸಿರುವ ಟೀಕೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ, **ಯೋಗೇನ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಪದೇನ ವಾಚಾಂ...**(ಆರಂಭದ ಶ್ಲೋಕ) ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಈ ಮೂರೂ ಪತಂಜಲಿಗಳ ಅನನ್ಯತೆಯನ್ನು ಸಾರಿದ್ದಾನೆ. ಭಾಷ್ಯಕಾರ ಪತಂಜಲಿಯ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨ ನೇ ಶತಮಾನವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಪಾತಂಜಲ ಯೋಗದರ್ಶನ ಕ್ರಿ.ಶ. ೪ ಅಥವಾ

ಚಿ ನೇ ಶತಮಾನದ ಕೃತಿಯನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೩೦೦ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಇದೆ.

ಪಾತಂಜಲ ಯೋಗಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಸರೆಂಬುವವರು ಭಾಷ್ಯ ವೊಂದನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇವರು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಕೃಷ್ಣ ದ್ವೈಪಾಯನ ವ್ಯಾಸರಲ್ಲ. ಇವರ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೪ನೇ ಶತಮಾನ. ಮಿಥಿಲೆಯವರಾದ ವಾಚಸ್ಪತಿಮಿಶ್ರರು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೮೫೦ ರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಭಾಷ್ಯದ ಮೇಲೆ 'ತತ್ತ್ವವೈಶಾರದಿ' ಎಂಬ ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣವಾದ ಟೀಕೆಯೊಂದನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಯೋಗಸೂತ್ರಗಳ ಸ್ವರೂಪ

ವ್ಯಾಸಭಾಷ್ಯ ಮತ್ತು ವಾಚಸ್ಪತಿಯ ಟೀಕೆಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಯೋಗದರ್ಶನವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಯೋಗಸೂತ್ರಗಳ ಭಾವಾರ್ಥ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯು ತಿತ್ತೇನೋ? ಏಕೆಂದರೆ, ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. 'ಸೂತ್ರದ ನಿರ್ವಚನೆ ಹೀಗಿದೆ:

ಅಕ್ಷರಕರಮಸಂದಿಗ್ಧಂ ಸಾರವತ್ಸರ್ಪತೋಮುಖಮ್ |
ಅಸ್ತೋಭವನವದ್ಧಂ ಚ ಸೂತ್ರಂ ಸೂತ್ರವಿರೋ ವಿಮುಃ ||

"ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದು, ಪದಗಳ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದು, ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರಕ್ಕೂ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಕ್ಕೂ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಷಯವೂ ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೇ 'ಸೂತ್ರ'."

ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಾದ ವ್ಯಾಸರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರಗಳು ಸೂತ್ರಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನಗಳಾಗಿವೆ. 'ಯೋಗದರ್ಶನ'ದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವವರಿಗೆ ಒಂದು ಕಿವಿಮಾತು. ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲ; ಇದು ಉಪದೇಶಶಾಸ್ತ್ರ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು 'ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂದೂ, ಧರ್ಮಸೂತ್ರಗಳು 'ಅಥಾತೋ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂದು ಆರಂಭವಾದರೆ, ಯೋಗಸೂತ್ರವು 'ಅಥ ಯೋಗಾನುಶಾಸನಮ್' ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನುಶಾಸನ ಎಂದರೆ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಎಂದರ್ಥ. 'ಏತದನುಶಾಸನಮ್' ಎಂಬ ಮಾತು ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಶಿಕ್ಷಾವಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಆದಕಾರಣ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅನುಷ್ಠಾನಮಯ.

ಪಾತಂಜಲ ಯೋಗದರ್ಶನವು **ಸಮಾಧಿಪಾದ, ಸಾಧನಪಾದ, ವಿಭೂತಿಪಾದ** ಮತ್ತು **ಕೈವಲ್ಯಪಾದ**ಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಒಟ್ಟು ಸೂತ್ರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೯೫. ಮೊದಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಯೋಗದ ಪರಮಫಲವಾದ 'ಸಮಾಧಿ'ಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಯೋಗದ ಅಂಗಗಳಾದ ಯಮ, ನಿಯಮ, ಆಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳಿವೆ. ವಿಭೂತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಧಾರಣೆ, ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಿಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಕಡೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೈವಲ್ಯದ ವಿಚಾರಗಳಿವೆ.

ಯೋಗವೆಂದರೇನು?

ಯೋಗಚಿತ್ತವೃತ್ತಿನಿರೋಧಃ (೧-೨) : ಪತಂಜಲಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಯೋಗವೆಂದರೆ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟುವುದು. ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾದ ಮಹರ್ಷಿ ವ್ಯಾಸರು ಈ ಚಿತ್ತದ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು **ಕ್ಷಿಪ್ತ, ಮೂಢ, ವಿಕ್ಷಿಪ್ತ, ಏಕಾಗ್ರ** ಮತ್ತು **ನಿರುದ್ಧ** ಎಂದು ಐದು ವಿಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಕ್ಷಿಪ್ತ'ವೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಚಂಚಲತೆ. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸೇ 'ಮೂಢ'. ಚಂಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸು ಆಗಾಗ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ 'ವಿಕ್ಷಿಪ್ತ'. ಚಿತ್ತವು ಒಂದೇ ಗುರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದೇ 'ಏಕಾಗ್ರ'. ಸಕಲ ವೃತ್ತಿಗಳೂ ನಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಶುದ್ಧ ಏಕಾಗ್ರತೆಯುಳ್ಳ ಮನಸ್ಸೇ 'ನಿರುದ್ಧ'. ಯೋಗಸಾಧನೆಯಿಂದ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬಹುದು, 'ಸಂಯಮ' 'ಅಭ್ಯಾಸ' ಮತ್ತು 'ಧ್ಯಾನ' ಗಳೆಂಬ ತೀವ್ರಸಾಧನೆಗಳಿಂದ ಏಕಾಗ್ರ ಮತ್ತು ನಿರುದ್ಧಗಳೆಂಬ ಉನ್ನತ ಸ್ಥರಗಳನ್ನು ತಲುಪಬಹುದು.

'ಯೋಗ' ಶಬ್ದವು 'ಯುಜ್' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಸಾಧಿತವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. '**ಯುಜಿರ್ ಯೋಗೇ'** (ಯೋಗ ಎಂದರೆ ಸೇರುವಿಕೆ) ಮತ್ತು '**ಯುಜ್ ಸಮಾಧೌ'** (ಯೋಗ ಎಂದರೆ ಸಮಾಧಿ). ವ್ಯಾಸರು '**ಯೋಗಃ ಸಮಾಧಿಃ'** ಎಂದರೆ ಯೋಗವೆಂದರೆ ಚಿತ್ತದ ಏಕಾಗ್ರತೆಯೇ ಹೊರತು ಸಂಯೋಗವಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥವು ಪಾತಂಜಲ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾಚಸ್ಪತಿ ಮಿಶ್ರರು ಕೂಡ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಭ್ಯಾಸ ವೈರಾಗ್ಯಭ್ಯಾಂ ತನ್ನಿರೋಧಃ (೧-೧೨) - 'ಅಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯಗಳಿಂದ ಇದು ಸಾಧ್ಯ'. ಚಿತ್ತನಿರೋಧ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪತಂಜಲಿ ಕೊಡುವ ಉತ್ತರ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವುದು: "**ಅಭ್ಯಾಸೇನ ತು ಕೌಂತೇಯ ವೈರಾಗ್ಯೇನ ಚ ಗೃಹ್ಯತೇ."**

ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಗಳು

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಐದು ಸ್ಥಿತಿಗಳಿವೆ: **ಪ್ರಮಾಣ, ವಿಪರ್ಯಯ, ವಿಕಲ್ಪ, ನಿದ್ರಾ, ಸ್ಮೃತಿ**. ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ನೇರವಾದ ಗ್ರಹಿಕೆ. ವಸ್ತುವಿನ ರೂಪವನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವ ಜ್ಞಾನವೇ **ವಿಪರ್ಯಯ**. ನೀರಿನಲ್ಲಿಟ್ಟ ಕೋಲು ಬಾಗಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದು ವಿಪರ್ಯಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಹೊರತಾದ ಭ್ರಾಂತಿಯೇ **ವಿಕಲ್ಪ**. ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಾವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸುವುದು ವಿಕಲ್ಪಕ್ಕೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ. ನಿದ್ರೆಯು ತಮೋಗುಣದ ವೃತ್ತಿ. ತಮೋಗುಣದಿಂದಾಗಿ ಜಾಗ್ರದನುಭವ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ **ನಿದ್ರೆ** ಎಚ್ಚರವಾದ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆಯ ನೆನಪಾಗುವುದರಿಂದ ಇದು ಭಾವರೂಪ. ಅನುಭವಿಸಿದ ವಿಷಯವು ನಮ್ಮ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುವುದೇ **ಸ್ಮೃತಿ**. ವಿಪರ್ಯಯಕ್ಕೆ **ಅವಿದ್ಯೆ** ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು. **ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಸ್ಮಿತಾ (ಅಹಂಕಾರ) ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅಭಿವಿವೇಶ (ಮರಣಾಭಯ)** ಇವು ವಿಪರ್ಯಯದ ಐದು ಬಗೆಗಳು. ಇವು ಯೋಗಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನವನ್ನಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ಕ್ಲೇಶಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ ಯೋಗಿಗೆ ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲ.